

зовнішнього мовлення кодує у звуки. Одержувач, сприймаючи сигнал, що поступив, декодує його і розуміє зміст сказаного.

Отже, мовленнєвий акт – це явище, яке перетворює мовне висловлювання в носія комунікативного смислу і є елементарною складовою спілкування. Основи теорії мовленнєвих актів були закладені у середині ХХ ст. Дж. Остіном і розвивалися у дослідженнях Дж. Серля, А.Вежбицької, О.Селіванової та ін.

Література:

1. Ахутина Т.В. Порождение речи. Нейро-лингвистический анализ синтаксиса. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 213с.
2. Гойхман О.Я., Надина Т.М. Речевая коммуникация: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 272с.).
3. Дайк Т.А. Ван. Язык. Познание. Коммуникация. Сб. работ. – М.: Прогресс, 1989. – 310с.
4. Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. – К.: КНЕУ, 2004. – 383 с.
5. Леонтьев А.А. Исследование грамматики // Основы теории речевой деятельности. – М.: Наука, 1974.- С. 161-187.
6. Леонтьев А.А., Рябова Т.В. Фазовая структура речевого акта и природа планов // Планы и модели будущего в речи (Материалы к обсуждению). – Тбилиси, 1970. – С.27-52.
7. Хомский Н. Язык и мышление. – М., 1972.
8. Osgood С.Е., et al. The Measurement of Meaning. 1957.

УДК 37(09)

Мельник І.М. Семенюк М.П.

СИСТЕМА ЦІЛЬОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЗА В.О. СУХОМЛИНСЬКИМ

Анотація. У статті висвітлюються компоненти цільового середовища, створеного В.О.Сухомлинським у Павлиші.

Аннотация. В статье освещаются компоненты целевой среды, созданной В.А.Сухомлинским в Павлыше.

Annotation. The article lights up the components of a particular environment created by V.O.Suhomlinsky in a village of Pavlysh.

Сучасним освітянам відомо, що працювати в нинішній час у школі нелегко, коли здійснюється реформування освіти, змінюються підходи до її змісту, мети, система цінностей у суспільстві, міняється як вчитель, так і учень.

Динаміка соціально-педагогічних умов існування сучасної освіти в цілому, школи зокрема, активізує доцільність переосмислення концептуальних положень В.О.Сухомлинського, який вже в 60-70-ті роки минулого століття з позицій гуманної педагогіки підходив до питань формування особистості школяра, роботи школи, вчителя.

Головне, на чому ми акцентуємо увагу, що в умовах тоталітарного суспільства, комуністичної ідеології вчений, директор сільської школи планував, прогнозував роботу сільської школи на гуманістичних, демократичних засадах і створив доцільне, сприятливе освітнє середовище для повноцінного розвитку особистості школяра, для становлення вчителя-професіонала, для підвищення педагогічної освіти батьків, для залучення громадськості до виховання дітей.

В.О.Сухомлинський був переконаний: педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків. Без батьківської школи не може бути повноцінного сімейного-шкільного виховання, а значить не може існувати без неї і цільове середовище.

Метою нашої статті є виявлення і узагальнення специфіки сформованого В.О.Сухомлинським цільового середовища в умовах сільської школи.

Завдання – конкретизувати поняття „цільове середовище сільської школи”, виділити основні компоненти середовища сільської школи В.О.Сухомлинського; узагальнити основні механізми його створення, показати умови забезпечення його результативності, можливості трансформації їх в сучасну систему освіти.

Безумовно, колоритна постать В.О.Сухомлинського, його багатющий досвід, засади концепції вченого, його педагогіки знайшли належне місце в науковому доробку минулого, а ще більше сучасності. Це і дисертаційні дослідження, монографії, посібники, статті (А.Лазарук, А.Луцюк, О.Савченко, В.Кузь, В.Волошин, Р.Позінкевич, О.Сухомлинська, Т.Остапйовська та ін.)

Ми підтримуємо думку О.Савченко, що „інтерес учених і вчителів до педагогічної спадщини видатного педагога – гуманіста ХХ ст. В.О.Сухомлинського з року в рік зростає, поглиблюється. Це ім'я стає знаним у багатьох країнах світу” [4, 2].

Акцентуємо, що в Концепції 12-річної школи визначено: „Школа – це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а живе. Тому вся діяльність навчального закладу будується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника життя, гармонізації і гуманізації стосунків між учнями і педагогами, школою і родиною, керуючись ідеями самоцінності дитинства, діалогу, компетентного вибору особистого життєвого шляху” [1, 4].

Суттєво, що задовго до прийняття вищезначеного документу видатний педагог – гуманіст В.О.Сухомлинський у Павлівській середній школі на Кіровоградщині створював цільове середовище (соціальне, освітньо-виховне, культурологічне), керуючись саме вищезначеними позиціями.

У сучасній психології та педагогіці розмежовують поняття „соціальне середовище”, „виховне середовище”, „середовище виховання”, „едукативне” (освітнє середовище).

У визначенні поняття „цільове середовище сільської школи” ми ґрунтуємося на наявних підходах до розуміння понятійної характеристики вищезначених термінів (В.Мелешко, Л.Ткачук, О.Васильєва, І.Радченко, В.Ягупов).

На думку М.Ткачук „соціальне середовище є визначеною, конкретною частиною суспільства, що виступає ланкою опосередкованого впливу суспільства на особистість” [10, 47]. Посилаючись на судження О.Васильєвої, дослідниця зазначає, що в поняття „середовище” поряд з матеріальними (речовими) компонентами включаються і духовні, тобто ідейне середовище особистості, і є об'єктивним фактором її формування [10, 48].

Водночас соціальне середовище розглядається своєрідним показником інтеріоризації особистістю культури, рівня соціального розвитку, способу життя, цінностей суспільства. Оскільки соціальне середовище є джерелом формування особистості людини, його одночасно варто розглядати і середовищем виховання, що включає розмаїття сфер життєдіяльності.

Нам імпонує позиція І.Радченка, який у визначенні поняття середовища апелює до простої логіки міркувань авторів у тлумаченні цього терміну і

синонімічного „простір”. Автор зауважує, що скрізь, де зустрічається поняття „система”, з чим стикається людина в своєму житті, можуть застосовуватись обидва поняття. „Якщо є система, то це значить, що є поле діяльності – середовище” [3, 23].

Головні характеристики та параметри сутності освітнього середовища знаходимо у дослідженнях низки науковців (Бондаревої С.К., Ельконіна Б.Д., Слободчикова В.І., Мануйлова Ю.С., Мелешко В.В. та ін.).

На основі наявних визначень поняття „середовище” (його різновидів) ми розглядаємо цільове середовище школи у контексті нашого дослідження як цілісну систему цінностей та зразків позитивного впливу на досягнення поставленої мети, завдань, основне джерело інтелектуального, духовного, фізичного розвитку особистості школяра, професійного розвитку педагога, педагогічної культури батьків та громадськості.

Цільове середовище Павлиської середньої школи ми визначаємо як своєрідну унікальну модель самопізнання, духовного та розумового збагачення особистості як учнів, так і вчителів, батьків з єдиною метою – розкрити особистісний потенціал, реалізувати себе як людину.

Домінантним у створеному В.О.Сухомлинським цільовому середовищі у Павлиші ми вважаємо його толерантний характер, що передбачало гуманні та демократичні стосунки між учасниками навчально-виховного процесу, побудовані на взаємодії, гармонії, взаємоповазі, взаєморозумінні, співробітництві.

Головними фігурами у цій моделі були: учень і вчитель, вихідним началом діяльності – любов і повага до дитини, тепле і чуйне ставлення до неї, розуміння її.

Оскільки діяльність сільської школи виходить за межі освітніх функцій і здебільшого є центром культури на селі, як і стверджував В.О.Сухомлинський „школа – колиска народу, колиска духу і культури народної” [9, 361], то ми розуміємо цільове середовище як єдність підсистеми соціального, освітньо-виховного, культурного середовища, яке створив вчений – педагог з величезним досвідом, педагогічною мудрістю, неперевершеним талантом у Павлиші. За змістовою спрямованістю – це середовище розвитку і виховання особистості, де школа – головний осередок, ключове джерело цього розвитку. Створення школи під блакитним небом В.О.Сухомлинський підпорядковував, за його словами, ідеї, яка окриляла його: „дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу. То хай же перед ним відкривається чудовий світ в живих фарбах, яскравих і трепетних звуках, в казці та грі, у власній творчості, в красі, що надихає його серце, у бажанні робити добро людям” [7, 33-34].

У статті „Особлива місія” педагог акцентує на специфіці середовища сільської школи, яка „задає тон всьому інтелектуальному, культурному, духовному життю села” [6, 442]. Учений був глибоко переконаний, що „село починається зі школи; культура села починається з культури сільського вчителя” [6, 444].

Передусім вчений думав про створення атмосфери, в якій проходить навчання. Зусилля педагогічного колективу школи були спрямовані на прагнення дати правильний напрям розвитку людської індивідуальності, так будувати навчальну і виховну роботу, щоб жоден наш вихованець не почував себе нездібним” [7, 27].

Особливість школи В.О.Сухомлинського полягає у створенні у ній атмосфери цікавого багатогранного інтелектуального та духовного життя школярів. Одне із центральних завдань школи Василь Олександрович визначив так: виховання

благородних почуттів, моральних, інтелектуальних, естетичних. „Наш ідеал – щоб зі школи вийшли в життя люди з громадською свідомістю, стійким світоглядом, готові проявити мужність і протистояння злу” [8, 24-25].

Важливим компонентом цільового середовища Павлиша була школа, а в ній – педагогічний колектив, керівник якого був глибоко переконаним, що головною умовою всестороннього розвитку дітей є багате, різноманітне життя педагогічного колективу, розмаїття інтересів, широта кругозору, допитливість, відчуття нового в науці.

На думку В.О.Сухомлинського, фундаментом, на якому стоїть школа і все, що в ній відбувається – це різносторонні знання, багатство розумового життя, постійний інтелектуальний ріст кожного учня та вчителя.

Директор турбувався про те, щоб у школі панувала творча співдружність однодумців, дбав про постійність складу колективу. У цьому Василь Олександрович вбачав запоруку збереження і примноження педагогічної культури, традицій школи.

Педагогічний колектив Павлиської школи за якісним складом включав 15 чоловіків і 20 жінок, що В.Сухомлинський вважав суттєвим, підкреслюючи, що колектив не повинен бути тільки жіночим. Рівновагу у статевому співвідношенні вчений вважав важливою умовою правильного виховання підлітків – хлопчиків, юнаків, яким потрібні не тільки добрі поради і настанови, а й тверда чоловіча, батьківська рука.

У колективі забезпечувалася наступність поколінь, здійснювалася передача досвіду від старших – молодшим, де особливо шанувалася життєва мудрість старших. Стосунки будувалися на основі принципу колегіальності, ефективність якої залежала від спільності поглядів на ключові питання роботи школи.

Невичерпної краси грань педагогічної майстерності – уміння вчити дітей думати – давала поштовх до творчості, була важливим механізмом творення цільового середовища Павлиської сільської школи

Характерними ознаками роботи директора Павлиської школи відзначаємо прагнення допомогти кожному вчителю у створенні індивідуальної творчої лабораторії, доброзичливе ставлення, детальний аналіз роботи вчителя, увага до нього, спільний пошук істини.

Багато уваги у Павлиській школі приділялось традиціям – спільні свята (загальні, шкільні, сімейні), трудовим традиціям. Невід’ємним компонентам створеного у Павлиші цільового середовища була матеріальна база школи, яка розглядалася в нерозривній єдності з обстановкою, що включала природу, працю і громадську діяльність оточуючих людей.

На глибоке переконання вченого, предмети, що знаходилися тут, часто зроблені самими учнями з любов’ю і захопленням, поєднувалися в їх емоційній пам’яті з подіями, людськими стосунками, почуттями, переживаннями. Таким чином матеріальні цінності входили в духовне життя кожної дитини, зміцнюючи міжособистісні стосунки. Життя дитячого колективу школи В.О.Сухомлинського реалізувало завдання розвитку особистості, здібностей, обдарувань дітей, виховання високоморальних вчинків, стремління робити добро суспільству і бути непримиреним до зла.

Визначені сучасною дослідницею В.Мелешко компоненти освітнього середовища яскраво простежуємо у створеній В.О.Сухомлинським педагогічній

системі, яка ґрунтувалася на засадах етнопедагогіки, аксіології гуманної педагогіки, багатющому досвіді і мудрості керівника школи.

Узагальнення наукових джерел і праць В.О.Сухомлинського дає можливість конкретизувати характеристику компонентів освітнього середовища Павлівської школи:

– просторово-семантичний (організація життєвого простору школярів: піонерська кімната, радіолабораторія, шкільний сад, методичний кабінет, майстерні, теплиця, пришкільна ділянка, музей, куточки книги батьків, образотворчого мистецтва, бібліотека, кімната казки, куточок юних краєзнавців, алея юності, стенди з малюнками школярів, тематичні виставки малюнків, картинок, карта району із позначкою знахідок юних краєзнавців, плакати-монтажі, панно, квіти, столик для шахів, гуртки художньої вишивки тощо;

– змістовно-методичний: концепція навчання – навчити вчитися, що спрямована була на радість пізнання, успіх у навчанні, на інтелектуальний та духовний ріст; основна ідея виховання – формування високоморальних громадян суспільства, котрі вміють розрізняти добро і зло, виховання людини чистої і благородної душі; утвердження любові до людей діяльності, в праці; виховання знаннями, формування стійких переконань, утвердження в душі вихованців вищої цінності світу – людини (бесіди, зустрічі, школа педагогічної культури). Сюди ж відносимо рекомендації, пам'ятки вчителям, учням, батькам, плани;

– комунікативно-організаційний: демократичний стиль спілкування, оснований на взаємодії, співробітництві, взаємоповазі взаєморозумінні, розташування школи на тихій околиці села, серед природи, поблизу великих водоймищ, поруч із стадіоном, нестандартні уроки – роздуми, уроки-міркування, уроки мислення серед природи, екскурсії, туристичні походи, піонерські та комсомольські збори, індивідуальні читання, складання казок, творів, диспути, дослідницька робота на навчально-дослідній ділянці, робота на тваринницькій фермі, змагання на заняттях гуртків юних селекціонерів, юних радіотехніків, музичні вечори, мандрівки у світ краси природи, мистецтва, спілкування в гуртках, в праці тощо.

Основними рисами та механізмами, які забезпечили результативність впливу цільового середовища Павлівської школи, відзначаємо: сформованість колективу одnodумців; координація, згуртованість та злагодженість дій педагогічного колективу, родини, громадськості; гуманізм і демократія у взаєностосунках членів колективу; любов до дітей; віра в людину, повага, взаєморозуміння, взаємодопомога; дисципліна, відповідальність перед колективом і самим собою; систематична, натхненна праця, творча взаємодія; повага до традицій свого народу, свого села, своєї школи; радість успіху в пізнанні, навчанні; турбота про здоров'я, фізичне загартування школярів; захоплення таємницями природи, відчуття її простору, краси, бережне ставлення до неї; розширення світогляду школярів; формування стійких переконань; гармонія серця й розуму, єдність думки й почуттів; єдність інтелектуального, духовного, фізичного розвитку особистості; гармонія серця й розуму, єдність думки й почуттів; культ фізичної праці.

У цілісній системі цільового середовища Павлівської школи, яка складалася впродовж десятиріч, приділялася значна увага розумовому, моральному, екологічному, естетичному, громадянському, патріотичному вихованню.

А головне, як стверджував В.О.Сухомлинський, – „на нашій совісті найбільш цінне, що є у світі – людина. Об’єкт нашої праці – жива душа” [6, 229]. За плином часу ця істина не застаріла. Навпаки, в новому суспільстві, що створює всі умови для багатогранного розвитку особистості, ця істина набуває особливого змісту. Як заповіт сучасному і майбутньому звучать слова вченого: „Вступаючи на шлях педагогічної праці, ви подумки даєте собі клятву: відкрити в кожній дитині всі задатки, здібності, сили. А для цього треба знати, кого ви виховуєте” [6, 229].

Отже, домінантною ознакою створеного В.Сухомлинським цільового середовища була підпорядкованість і спрямованість впливу всіх його компонентів на формування особистості школяра.

Творчість педагогічного колективу, наукове дослідження власної праці, глибоке вивчення дитини – єдність цієї тріади стали умовою і результатом успіху створеного В.Сухомлинським цільового середовища у Павлиші, усі складові якого забезпечувалися спільними зусиллями учнів, вчителів, батьків, громадськості під керівництвом мудрого і майстерного Вчителя, Науковця, Людини, яка над усе любила дітей і віддала їм своє серце.

Вважаємо, що детальніше вивчення моделі цільового середовища у Павлиші може розширити джерела формування особистості вчителів та учнів, забезпечити умови для їх саморозвитку та самовираження.

Література:

1. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа)//Поч. школа. – №2. – 2002. – С.3-5.
2. Мелешко В.В. Особливості формування навчально-виховного середовища у сільській школі// Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Наук. зб. – Вип.15. – Умань, 2006. – С.68-75.
3. Радченко І. Деякі передумови розробки і організації візуального едукативного середовища//Роль едукативного середовища у підготовці вчителя сільської школи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Умань. – РРЦ „Софія”. – 2007. – С.23-25.
4. Савченко О.Я. Екологія дитинства: В.О.Сухомлинський і сучасна початкова школа// Початкова школа. – 2000. – №11. – С.1-4.
5. Савченко О.Я. Навчально-виховне середовище сучасної школи: діалог з В.О.Сухомлинським. Наук. вісник Миколаївського державного університету. – Вип.8 . Педагогічні науки. – Ч.1. – 2005. – С.4-9.
6. Сухомлинський В.О. Особая миссия //Вибр.пед твори в 5-и т. – К.: Рад. школа.- 1979. – Т.5. – С.442-445.
7. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа //Вибр.пед твори в 5-и т. – К.: Рад. школа.- 1979. – Т.4. – С.1-412.
8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина //Вибр.пед твори в 5-и т. – К.: Рад. школа.- 1979. – Т.3. –1980. – С.7-301.
9. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину//Вибр.твори в 5-и т.- К.:Рад.школа, 1977.-Т.2.-С.159-447
10. Ткачук М. Виховний потенціал середовища як фактор національного становлення особистості // Роль едукативного середовища у підготовці вчителя сільської школи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Умань. – РРЦ „Софія”. – 2007. – С.46-48.